

ANTİK LYKAONIA KENTLERİNİN İNŞA FALİYETLERİNDE VE SOSYAL HAYATINDA EUERGESIA OLGUSU

THE PHENOMENON OF EUERGESIA IN THE CONSTRUCTION ACTIVITIES AND SOCIAL LIFE OF ANCIENT LYKAONIA CITIES

Mehmet KURT

Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / Türkiye
Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Letters, Department of History / Türkiye
mehmetkurt@kmu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-4440-9900

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi – International Journal of Ancient History
6/1, Mart – March 2024 Samsun
E-ISSN: 2667-7059 (Online)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oannes>

Makale Türü-Article Type : **Araştırma Makalesi - Research Article**
Geliş Tarihi-Received Date : **01.01.2024**
Kabul Tarihi-Accepted Date : **01.03.2024**
Yayın Tarihi – Publication Date : **24.03.2024**
Sayfalar-Pages : **221 – 239**
doi : <https://doi.org/10.33469/oannes.1412978>

This article was checked by

Atıf – Cite as: KURT, M.,“Antik Lykaonia Kentlerinin İnşa Faliyetlerinde ve Sosyal Hayatında Euergesia Olgusu”,OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, 6/1, Mart 2024, ss. 221 – 239.

OANNES

Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi

International Journal of Ancient History

6/1, Mart – March 2024

221 – 239

Araştırma Makalesi / Research Article

ANTİK LYKAONIA KENTLERİNİN İNŞA FALİYETLERİNDE VE SOSYAL HAYATINDA EUERGESIA OLGUSU

THE PHENOMENON OF EUERGESIA IN THE CONSTRUCTION ACTIVITIES AND SOCIAL LIFE OF ANCIENT LYKAONIA CITIES

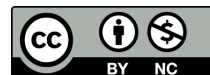
Mehmet KURT

Öz

Roma İmparatorluk Dönemi'nde kendi kaynakları yanında, imparatorlar tarafından da kentlerin imarına katkıda bulunduğu bilinmektedir. Bu durumun en iyi örneklerinden birisini de Lykaonia bölgesi oluşturmaktadır. Augustus (MÖ 27-MS 14) tarafından kurulmuş olan İkonium (Konya) ve Lystra (Hatunsaray) gibi kolonilerde imparatorluk kaynaklarıyla kamu binalarının inşa edildiği bilinmektedir. Ayrıca Augustus'un halefleri döneminde ve özellikle de Claudius'un (MS 41-54) kapsamlı kentleşme faaliyetleri sayesinde Lykaonia'da kurulmuş olan kentlerde imparatorluk tarafından finanse edilen çok sayıda kamu yapısı inşa edilmiştir. Bu bağlamda Laodikeia Combusta (Ladik), İkonium, Lystra, Pappa/Tiberiopolis (Yunuslar) ve Misthia/Claudiocaesarea (Beyşehir) gibi kentlerle bunların *territorium*larında değişik imparatorlara ithaf edilen yazıtlar ele geçirilmiştir. Söz konusu yazıtlar imparatorların kentlere yapmış oldukları hizmetlerin ve iyiliklerin birer göstergesi olmalıdır. Yazıtlardan

Abstract

During the Roman Empire, state funds were allocated for the construction of cities. It is also known that emperors contributed to the building projects of cities. The Lycaonia region serves as an exemplary illustration of this circumstance. Public buildings in colonies such as Iconium (Konya) and Lystra (Hatunsaray), established by Augustus (27 BC-14 AD), were constructed using funds provided by the imperial government. Additionally, the massive urbanization projects undertaken by Augustus's successors—particularly Claudius (41-54 AD)—led to the development of numerous publicly funded structures in the cities founded in Lycaonia, supported by the imperium. Various inscriptions dedicated to various emperors were discovered in cities like Laodiceia Combusta (Ladik), Iconium, Lystra, Pappa/Tiberiopolis (Yunuslar), and Misthia/Claudiocaesarea (Beyşehir) and their territories. These inscriptions should clearly demonstrate the services and favors provided by the emperors to the cities. It can be inferred from the inscriptions that, in addition to

imparatorların yanında muhtemelen Lykaonia kentlerindeki imar faaliyetlerine desteklerinden dolayı imparator yakınlarının da onurlandırıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan *euergetes* adı verilen hayırseverler de Lykaonia kentlerindeki imar faaliyetleri ve sosyal hayatın zenginleşmesine masraflarını kendileri karşılayarak ya da bağışta bulunmak suretiyle yapılar inşa ettirerek katkıda bulunmuşlardır. Öyle ki Lykaonia bölgesinden ele geçmiş çok sayıda yazıt, bölgedeki imar faaliyetlerinde *euergesia* olgusunun önemli bir yere sahip olduğu ve şehir meclislerinin *euergetes* denilen hayırseverleri onurlandırdıklarını göstermektedir.

the emperors, the relatives of the emperors were also recognized, likely due to their contributions to the construction projects in the cities of Lycaonia. However, philanthropists known as *euergetes* also made donations or built buildings at their own expense, enriching social life and supporting building activities in the Lycaonian cities. Indeed, a multitude of inscriptions unearthed from the Lycaonia region indicate that the *euergetes* phenomenon held significant significance in the construction endeavors within the region. Moreover, the city councils bestowed recognition upon esteemed benefactors known as *euergetes*.

Anahtar Kelimeler: Lykaonia, Kentleşme, İnşa Faaliyetleri, Sosyal Hayat, Euergesia.

Keywords: Lycaonia, Urbanization, Building Activities, Social life, Euergesia.

Extended Abstract

The Lycaonia region holds a prominent position in demonstrating the urbanization process in Anatolia. Urbanization of the region began with the establishment of military colonies by Emperor Augustus (27 BC - 14 AD). During the reigns of Augustus's successors such as Tiberius (14-37 AD) and Claudius (41-54 AD), these military colonies evolved into cities or were accompanied by the construction of new cities nearby. Both Augustus and the succeeding emperors connected the cities of Lycaonia with roads, as evidenced by the via Sebaste, and actively participated in crucial construction tasks to enrich them.

It is known that emperors during the Roman Empire contributed to the reconstruction of Anatolian cities, as elsewhere in the empire. The Lycaonia region is among the best examples of this circumstance. A number of public buildings were constructed with imperial funds in colonies founded by Augustus (27 BC - 14 AD) such as Iconium (Konya) and Lystra (Hatunsaray). As a result of the extensive urbanization activities carried out by Augustus's successors, especially Claudius (41-54 AD), numerous public buildings, financed by the imperial government, were constructed in the Lycaonian cities. There are dedicatory inscriptions of different imperial leaders found in several cities, including Laodiceia Combusta (Ladik), Iconium, Lystra, Pappa/Tiberiopolis (Yunuslar), and Misthia/Claudiocaesarea (Beyşehir), as well as their territories. It is believed that these inscriptions were erected in honor of the emperors for the services and favors they provided to these cities. Based on the inscriptions, it can be said that besides the emperors, relatives of

the emperors were also honored, possibly because they supported the development and construction activities in the cities of Lycaonia at the time.

As is well known, euergetism involves expenditures made by city elders from their own property, especially in times of famine, to cover matters such as grain provision, the construction or repair of public buildings, and the organization of festivals for citizens. As a result, euergetism has played a vital role in the social and economic life of cities for a very long time. A number of inscriptions from Lycaonia also demonstrate that city magistrates and people who held positions of authority in the city engaged in philanthropic activities for their cities under the title of euergetes. As a result of the numerous inscriptions found in this region, it appears that euergetism played a vital role in construction and that the local council honored benefactors called euergetes. A number of priests connected to the Emperor cult, referred to as euergetes, seem to have contributed significantly to the construction activities and the enrichment of urban life in their cities, especially those associated with the Emperor cult. Since the imperial religion granted the city certain privileges, notable figures in the city built temples in the name of the emperor and established the imperial religion.

In addition to these, affluent urban benefactors who were not in positions of power also made personal contributions to development projects and social enhancement in the cities of Lycaonia. They either funded the construction of structures or generously donated towards the improvement of social life. Many inscriptions from Lycaonia attest to the presence of individuals who engaged in acts of charity by providing food to the cities of the region, and they were honored for these behaviors. Indeed, during the Early Christian Period in Lycaonia, there are examples of inscriptions in which some Christians praised themselves or were praised by others for their benevolent acts towards the poor. The presence of women who practiced charity for the benefit of their community is also noteworthy.

Giriş

Bilindiği üzere Konya ve Karaman illerinin ovalık kısımlarını kapsayan sahalara antik dönemde Lykaonia denilmekteydi¹. Batısında Phrygia Paroreus (Doğu Phrygia) ve Doğu Pisidia, doğusunda Kappadokia, kuzeyinde Galatia ve güneyinde ise Kilikia Trakheia (Dağlık Kilikia) ve Isauria'nın yer aldığı Lykaonia'nın idari sınırları zaman zaman değişiklik göstermiştir².

Lykaonia'da Roma kentleşme sürecinin İmparator Augustus (MÖ 27-MS 14) tarafından askeri kolonilerin kurulmasıyla başladığı, halefleri döneminde ise bunlara kent statüsü tanındığı veya bu yerleşimlerin yakınlarına kentler inşa edildiği bilinmektedir³. Bu bağlamda Augustus'un bir koloni olarak kurmuş olduğu Ikonium'a (Konya) İmparator Claudius (MS 41-54) tarafından

¹ Ruge, 1927: 2253-2265.

² Kurt, 2018: 597-598; Kurt, 2020: 143.

³ Mitchell, 1993: 69.

şehir statüsü tanınmış ve adı da Claudioiconium'a dönüştürülmüştür⁴. Modern Hatunsaray yerleşimi yakınındaki Zoldera Höyüğe eşitlenen Lystra'nın ise Augustus tarafından *Colonia Iulia Felix Gemina Lystra* adıyla askeri bir koloni olarak kurulduğu bir yazıt vasıtasıyla belgelenmiştir⁵. Lykaonia'nın önemli kentlerinden birisi olan ve Seleukoslar Dönemi'nde kurulan Laodikeia Catacecaumene/Combusta (Ladik) ise İmparator Maximinus Döneminde (MS 235-238) *Iulia Auspicata Claudiolaodicea* adıyla bir Roma kolonisi haline getirilmiştir⁶. Antik Lykaonia'nın kentleşme süreci hakkında fikir sahibi olunan kesimlerinden birisi de Karalis Gölü (Beyşehir Gölü) ile Sultan Dağları arasında yer alan Orondeis bölgesi olmuştur⁷. Bölgenin iki önemli kentinden birisi olan ve Yunuslar'a eşitlenen Pappa'ya İmparator Tiberius tarafından şehir statüsü tanınmış ve adı da Tiberiopolis'e çevrilmiştir⁸. Orondeis'in ikinci önemli kenti ise Beyşehir ile aynı olduğu kabul edilen Mistheia olup⁹ İmparator Claudius'tan dolayı Claudiocaesarea adını almıştır¹⁰. Karalis Gölü'nün güneydoğusundaki Hisar Tepesi'ne (Asardağ) lokalize edilen Amblada'nın MÖ 2. yüzyıl ortalarından itibaren varlığı bilinmektedir. Bu kesimde yer alan bir diğer kent ise Seydişehir ilçesi sınırları içerisinde yer alan Bostandere'ye eşitlenen Vasada'dır¹¹. Vasada'nın İmparatorluk Dönemi'nde bir kent olduğu belgelenmektedir¹². Kuzey Lykaonia'daki Laodikeia'nın doğusundaki Axylon adı verilen bozkır sahasında ise MS 2. yüzyıldan itibaren Kinna (Karahamzalı), Savatra (Yağlıbayat), Kana (Beşagıl) ve Perta (Gimir) gibi küçük kentlerin varlığı bilinmektedir¹³. Sikkelerden¹⁴ Güney Lykaonia'da yer alan Laranda (Karaman), Derbe (Kerti Höyük), Hyde (Gölviran ?), Barata (Madenşehir), Ilistra (Yollarbaşı) ve Dalisandos'un (Belören/Sarioğlan ?) ise *Koinon Lykaonion* (Lykaonia Birliği) kentlerinden oldukları anlaşılmaktadır¹⁵.

Augustus ve sonra gelen imparatorlar stratejik noktalara koloniler ve kentler kurmuşlar, bunları zenginleştirme adına çok önemli inşaa faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu durumun en ilginç örneklerinden birisini de Lykaonia bölgesi oluşturmaktadır. Bölgedeki kentleşmede yol yapımı ve onarımı en temel unsurlardan birisini oluşturmuştur. Öncelikle Augustus'tan itibaren imparatorların genel olarak bölgeye ve şehirleşmesine özel bir önem verdikleri yol yapımı ve onarımı alanındaki gelişmelerle kendisini

⁴ Kaya, 2011: 214.

⁵ Sterrett, 1888: 142. Söz konusu koloniler ve yerlerinin seçimi konusunda bkz. Kurt, 2023: 74-75.

⁶ Ramsay, 1888: 235.

⁷ Kurt, 2023: 75.

⁸ Magie, 1950: 500.

⁹ Hall, 1959: 119-124.

¹⁰ Mitchell, 1993: 95; Kurt, 2023: 75.

¹¹ Belke – Restle, 1984: 239.

¹² Kaya, 2011: 203.

¹³ Kurt, 2023: 76-77. Bu kentler hakkında kısa bilgi ve literatür için sırasıyla bkz. Belke – Restle, 1984: 189-190, 222-223, 185, 213.

¹⁴ Hill, 1900: XIX; Head, 1911: 713; von Aulock, 1976: 25-31.

¹⁵ Jones, 1971: 133, 135; Breytenbach – Zimmermann, 2018: 50; Kurt, 2020: 149-150. Laranda, Derbe, Hyde, Barata ve Ilistra'nın lokalizesi konusunda sırasıyla bkz. Belke – Restle, 1984: 197-198, 157, 174-175, 138-143, 179. Lykaonia Birliği kentlerinden olan Dalisandos ise Bozkır ile Güneysınır arasında yer alan Belören/Sarioğlan'a eşitlenmektedir, bkz. French, 1984: 87.

göstermektedir¹⁶. Bu bağlamda bölgedeki Roma koloni sistemi ve imparatorların onları birbirine bağlamak için inşa ettikleri yollar arasında bir ilişkinin varlığı dikkatlerden kaçmamaktadır¹⁷. Augustus Dönemi'nde (MÖ 27-MS 14) verimli tarım arazilerine sahip ovaları kapsayan koloniler *via Sebaste* ile birbirine bağlanmıştır¹⁸. Augustus'tan sonra gelen imparatorlar ise sistemi daha da geliştirmişlerdir. Zira çok sayıda yazıttan anlaşıldığına göre bu imparatorlar Lykaonia kentlerini birbirine ve diğer eyaletlere bağlayan yeni yollar inşa etmişler ya da mevcut yolların bakımını ve onarımını yaptırmışlardır¹⁹. Lykaonia'nın değişik merkezlerinden tespit edilmiş mil taşları imparatorlar Nerva (MS 96-98), Hadrianus (MS 117-138), Antoninus Pius (MS 138-161), Septimius Severus (MS 193-211), Macrinus (MS 217-218), Philippus Thrax (MS 235-238), Carus (MS 282-283), Iulianus (MS 361-363), Valens (MS 364-378) dönemlerinde yol yapım ve onarım faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini belgelemektedir²⁰.

Bilindiği üzere Roma hakimiyetinde Anadolu'daki kentleşme, İmparatorluk Dönemi'nde başlamış ve *Pax Romana* (Roma Barışı) sayesinde kentleşme süreci büyük gelişme göstermiştir. Kentlerdeki yapılar bir taraftan imparatorluk fonları diğer taraftan da kent vatandaşlarının katkılarıyla inşa edilmiştir. MS 1. yüzyılda özel şahısların kent imarına katkılarında gözle görülür bir artış olmuş, MS 2. yüzyılda ise nitelik ve sayı açısından en üst noktaya ulaşmıştır. Kentsel gelişim bağlamındaki bu ilerleme Severuslar Dönemi içlerine kadar devam etmiştir²¹. Aynı zamanda *euergesia* sistemindeki çöküşün de görüldüğü MS 4. yüzyılda ise kentlerin imar faaliyetlerinde eyalet valileri etkili olmuşlardır²². Bölgeden ele geçmiş yazıtlar Roma egemenliğindeki Lykaonia'da kentleşme sürecinin Anadolu'nun bütünündeki kentleşmeyle benzer bir şekilde geliştiğini göstermiştir.

Ana Hatlarıyla Lykaonia Kentlerinde Yapılaşma Faaliyetleri ve İmparator Kültü

Roma'nın kentleşme sürecinde kentlerin kendi kaynakları yanında Roma imparatorlarının da onların imarına katkıda buldukları bilinmektedir²³. Bu bağlamda Lykaonia'daki İkonium, Lystra ve Laodikeia kentleriyle bunların *territorium*larında da değişik imparatorların kentlere yapmış oldukları hizmetlerin ve iyiliklerin göstergeleri olan ithaf yazıtları ele geçirilmiştir²⁴.

¹⁶ Bru, 2017: 290.

¹⁷ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 47.

¹⁸ Mitchell, 1993: I 77; Bru, 2017: 290-291. Bölge yol ağı için bkz. French, 2012: 15 hrt. 5.1.1-2; Sayar, 2019: 235-244.

¹⁹ AE, 2015: 641-646, No. 570-577.

²⁰ Ballance, 1958: 230.

²¹ Özdizbay, 2020: 83-85.

²² Ünver, 2019: 523-524.

²³ Ünver, 2019: 523.

²⁴ Cronin, 1902: 121 No. 47, 48; Cronin, 1902: 155 No. 34 (= Laminger-Pascher, 1992: 100 No. 137); Cronin, 1904: 114 No. 151; Callander, 1906: 177 No. 22 (= Laminger-Pascher, 1992: 52 No. 52), MAMA I: 13 No. 19; MAMA VII: 2 No. 7b, 8, 9; MAMA VIII: 53 No. 299, MAMA VIII: 5 No. 2 (= Laminger-Pascher, 1992: 126 No. 164); MAMA VIII: 13 No. 67 (=Laminger-Pascher, 1992: 169 No. 257); MAMA VIII: 35 No. 192 (Laminger-Pascher, 1992: 33 No. 1); MAMA VIII: 35 No. 192; MAMA VIII: 38 No. 211-212; MAMA VIII: 53 No. 299; Hall, 1968: 84 No. 42;

Lykaonia'da imparatorlar tarafından kentlerde kamu binalarının inşası Augustus ile başlamıştır²⁵. Öyle ki Konya'dan ele geçmiş olan bir yazıttan imparator Augustus'un vali Pupius zamanında Ikonium için bir sahne ve alt sahne odası yaptırdığı belgelenmektedir²⁶. Bölgede bu uygulama sonraki imparatorlar döneminde de sürdürülmüştür. Nitekim Savatra'nın *territoriumundaki* Ağsaklı'dan kopyalanmış MS 218-222 yılları arasına tarihlendirilen bir yazıttan İmparator Marcus Aurelius'un Galatia Eyaleti *praesesi* (*legatus pro praetore*) Egnatius Victor Lollianus'a bir eser ya da yapı inşa ettirdiği anlaşılmaktadır²⁷. Öte yandan bölge kentlerindeki yapıların kimi zaman *boule* (karar meclisi) ve *demosun* (halk meclisi) kendi gelirleriyle yaptırılmış olduğuna dair yazıtlara da rastlanmıştır²⁸. Bu türden bir yazıt, Karaman ili Ayrancı ilçesine bağlı Anbar köyüne eşitlenen Sidamaria'dan ele geçmiştir. İmparator Hadrianus Dönemi'ne (MS 117-138) ait söz konusu yazıttan Bruttius Praesens'in valiliği sırasında, Sidemeralıların *boule* ve *demosu* tarafından bir hamam inşa ettirildiği ve imparatora adandığı belgelenmektedir²⁹. Aynı şekilde Amblada'nın *territoriumunda* bulunan Yenice'den kopyalanmış bir yazıttan Ambladalıların *boule* ve *demosunun* Lakedaimonlular M. Aurelius Vicrius Calpurnianus'u onurlandırdığı belgelenmektedir³⁰. Aynı yerden kopyalanmış bir başka yazıt ise Ambladalıların *boule* ve *demosu* tarafından kentin kurucusu, yöneticisi ve hayırseveri olan ancak adı okunamayan birisinin onurlandırıldığı belgelemektedir³¹. Ikonium'dan ele geçmiş bir yazıtta Claudeiconiumluların *demosunun* kendi hayırseverleri ve kurucusu olan Leukios'un oğlu Leukios Pupius Sabatina Praeses'i onurlandırdığı kaydedilmektedir³².

İmparatorların yanında muhtemelen Lykaonia kentlerindeki imar faaliyetlerine desteklerinden dolayı imparator yakınlarının da onurlandırıldığını gösteren yazıt örnekleri de mevcuttur. Bunlardan birisi Sidemaria'dan Roma imparatorluk dönemine ait bir yazıttır. Söz konusu yazıttan İmparator Septimius Severus'un (MS 193-211) eşi Iulia Domna'nın onurlandırıldığı anlaşılmaktadır³³. Kraliçenin Septimius Severus'un doğuya yapmış olduğu seferlerde kendisine eşlik ettiği bilindiğinden, söz konusu onurlandırma şehri ziyaretinden dolayı olabileceği gibi şehre yapmış olduğu

Ballance, 1957: 147-149 (= Laminger-Pascher, 1992: 64 No. 59); MAMA XI: 275 No. 308; MAMA XI: 299 No. 343. Metinde geçen bazı yazıtların çözümündeki katkıları için Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Alkan'a çok teşekkür ederim.

²⁵ Mitchell, 1993: I 214.

²⁶ IGR III: 124 No. 262.

²⁷ French, 1981: 170 No. 14.

²⁸ Ünver, 2019: 522.

²⁹ Ramsay, 1901: 279; Cronin, 1902: 115-116 No. 34; IGR III: 127 No. 273; Laminger-Pascher, 1992: 100 No. 137.

³⁰ Hall, 1968: 76 No. 21.

³¹ Hall, 1968: 77 No. 23.

³² CIG: 67 No. 3991. Yazıttan Claudeiconium'luların *demosu* tarafından onurlandırılan Leukios Pupius Sabatina Praeses'in ayrıca binbaşı, Picentia atlı alayının komutanı, İmparator'un (Augustus) Tiber Nehri kenarındaki (malikânesinin) kâhyası, Tiberius Claudius Caesar Sebastus Germanicus'un kâhyası ve Nero Claudius Caesar Sebastus Germanicus'un Galatia Eyalet valisi, olduğu da anlaşılmaktadır.

³³ Sterrett, 1888: 17 No. 12; Laminger-Pascher, 1992: 101 No. 138.

bir katkıdan dolayı yapılmış olabilir³⁴. Bu türden yazıtlardan birisi de Laodikeia'dan ele geçmiş olup Claudiolaodikeialıların *boule* ve *demosunun* İmparatoriçe Cornelia Solonina'yı onurlandığını belgelemektedir³⁵. Ennek'ten kopyalanmış bir yazıt ise Iulia Maesa Sebaste'nin Savatra kentinin *boule* ve *demosu* tarafından onurlandırıldığını göstermektedir³⁶. İmparator eşlerinin kent meclisleri tarafından onurlandırıldığına dair bir başka yazıt da Yunuslar'dan ele geçmiştir. Söz konusu yazıt, kentin İmparator Philippus Arabs'ın eşi İmparatoriçe Marcia Otacilia Severa'yı bir heykelle onurlandığını ortaya koymaktadır³⁷.

Öte yandan İkonium, Savatra, Vasada, Pappa-Tiberiopolis, Laodikea Combusta, Perta ve Kana'da imparator kültüne ait kutsal alanların varlığı tespit edilmiştir³⁸. Bunlardan Kana'da imparatorluk kültüne ait bir tapınak ile Perta'daki Hadrianus Tapınağı'nın varlığına dair yazıtlar zamanımıza ulaşmıştır³⁹. İmparator kültü bir takım ayrıcalıklar sağladığından kentler için büyük önem arz etmekteydi. Bu nedenle şehirlerin ileri gelenleri imparatorlar adına tapınaklar inşa etmişler ve imparatorluk kültü oluşturmuşlardır. İmparator kültü için hayırseverler tarafından yapılmış olan bağışlarla yoksulların ihtiyaçları karşılandığı gibi, imparator kültü için bağışta bulunan zengin hayırseverlere sosyal ve politik bakımdan prestij sağlamaktaydı⁴⁰. Bu yolla en fazla nüfuz elde edenlerin başında ise doğal olarak imparatorluk kültü rahipleri gelmekteydi. Nitekim ele geçen yazıtlardan Lykaonia'daki Lystra, İkonium, Savatra, Vasada ve Pappa gibi kentlerde imparatorluk yüksek rahipliğinin şehirlerdeki en büyük mevkilerden birisi olduğu anlaşılmaktadır⁴¹. Bütün bunlardan Lykaonia kentlerinin büyümesi ve sosyal hayatın zenginleşmesi adına yapılan inşa faaliyetlerinde imparator kültürünün önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Lykaonia Kentlerindeki İnşa Faaliyetlerinde ve Sosyal Hayatın Gelişiminde *Euergesia* Uygulamalarının Rolü

Bilindiği gibi kamu için yapılan hayırseverlik işlerine *euergesia*, kendi istekleriyle bu hizmetlerde bulunan kişilere de *euergetes* denilmektedir⁴². Bununla birlikte *euergesia* kavramını en iyi şekilde karşılayan terimin "sivil hayırseverlik" olduğu önerilmiş, bir antik kentin zengin insanların servetlerinin tamamını veya bir bölümünü toplumla paylaşmaları şeklinde değerlendirilmiştir⁴³. *Euergesia* olgusunun ise MÖ 4. yüzyıldan itibaren görüldüğü, Hellenistik ve Roma dönemlerinde daha da geliştiği kabul edilmektedir⁴⁴. Bilindiği üzere Romalılar, eyaletlerdeki ileri gelen insanlara bir taraftan vatandaşlık hakkı tanırlarken diğer taraftan da onları kent

³⁴ Aşkın – Kurt, 2019: 5.

³⁵ Calder, 1910: 234 No. 2.

³⁶ MAMA VIII: 41 No. 228.

³⁷ Cronin, 1902: 101-102 No. 6; MAMA VIII: 60 No. 333.

³⁸ Calder, 1910: 235; CIL III: 2227 No. 13637; Mitchell, 1993: I 212.

³⁹ MAMA VIII: 211.

⁴⁰ Mitchell, 1993: I 117.

⁴¹ Kurt, 2023: 80.

⁴² Bu konularda bkz. Hornblower - Spawforth, 1999: 566; Ünver, 2012: 17.

⁴³ Bekker-Nielsen, 2020: 29.

⁴⁴ Migeotte, 1997: 247-248.

yönetimine ortak etmişlerdir⁴⁵. Uyguladıkları *euergesia* sistemiyle de onların kentin gelişimine katkılarını sağlamışlardır⁴⁶. Söz konusu katkılar ya icra ettikleri kamu görevi vasıtasıyla ya da bundan bağımsız olarak kentleri için gönüllü harcamalar yapan bireysel hayırseverler şeklinde kendisini göstermiştir. Bununla birlikte her ikisinde de temel unsur, yapılan hayırseverlikte vatandaşların yararının gözetilmiş olmasıdır⁴⁷.

Pax Romana politikasının hayata geçirilmesiyle ekonomik gelişim eyaletlere ve dolayısıyla da buradaki varlıklı vatandaşlara da yansımıştır. O nedenle MS 1. ve 3. yüzyıllarda *euergesianın* en gelişmiş şekilde uygulandığına şahit olunmaktadır. Özellikle MS 1. ve 2. yüzyıllarda, kent toplumunda büyük servet sahibi *euergetesler* ortaya çıkmış ve bu mallarının bir kısmını kentlerinin imarı ve sosyal hayatın zenginleşmesi için harcamışlardır⁴⁸.

Euergesia sistemi, kıtlık dönemlerinde tahıl temini, kamu binalarının inşası veya onarımı, festivallerin düzenlenmesi gibi işler için mali kaynak sağladığından kentlerin sosyal hayatında önemli bir rol oynamıştır⁴⁹. Zira *euergetes* denilen hayırseverler kentin gelişimi ve vatandaşların refahını yükseltmek adına kentleri için kendi mallarından harcamalarda bulunmuşlardır⁵⁰. Yapılan araştırmalar, Anadolu'nun değişik antik bölgelerinde *euergesia* uygulamasının varlığını ortaya koymuştur. Öyle ki buralarda hayırseverlik faaliyetlerinde bulunan ve bu nedenle onurlandırılan kişilerin varlığı çok sayıda yazıtla belgelenmiştir⁵¹. Ayrıca *euergesia*, daha fazla nüfuz sahibi olma adına hayırseverlik konusunda zenginler arasında bir rekabet ortamı oluşturmuştur⁵². Bir başka deyişle hayırseverlerin kent için yapmış oldukları bağışlar karşılığında elde etmiş oldukları onurların onlara sağlamış olduğu nüfuz bu onurları elde etmeye çalışan kişi sayısında da artışı da beraberinde getirmiştir. Bu şekilde *euergesia* toplumda öne çıkmanın bir aracı olduğundan *euergetesler* kendi anılarını yaşatacak kalıcı hayırseverlik faaliyetleri yapmaya girişmişlerdir. Kent için yapılan hayırseverlik faaliyetleri içerisinde yapıların öne çıkması ise bunların en kalıcı ve her zaman göz önünde bulunan eserler olmalarıyla açıklanmaktadır⁵³.

Hayırseverlikleri karşılığında halk ise bu insanlara onursal unvanlar vermekteydiler. Bu unvanlardan birisi *euergetes* idi⁵⁴. Bu konudaki diğer

⁴⁵ Bekaroğlu, 2017: 282.

⁴⁶ Hayırseverlerin Anadolu'daki kamu yapılarının inşasına katılımı ve kentlerin refahına katkısının varsayıldığı kadar önemli olmadığı şeklindeki karşı görüş için bkz. Zuiderhoek, 2005.

⁴⁷ Garsney – Whittaker, 2008: 330.

⁴⁸ Ünver, 2012: 22; Ünver, 2019: 521.

⁴⁹ Migeotte, 1997: 251.

⁵⁰ Brown, 2002: 5.

⁵¹ Yazıtlar ışığında *euergesianın* Anadolu'nun farklı antik bölge kentlerinde uygulandığı için bkz. Akdoğu Arca, 2001; Ünver, 2012; Ünver, 2019; Üreten, 2016; Kurt, 2016; Bekker-Nielsen, 2020; Kokkinia, 2020; Sayar, 2020; Özdizbay, 2020; Tekoğlu – Korkut, 2020; Chaniotis, 2020; Marek, 2020. Geç Roma Döneminde Anadolu'daki hayırseverler için ayrıca bkz. Rouéché, 1997.

⁵² Garsney – Whittaker, 2008: 331; Adak, 2020: 59.

⁵³ Ünver, 2012: 23; Ünver, 2019: 522.

⁵⁴ Adak, 2020: 60.

yaygın unvanlar arasında ise “kentin oğlu” ve “kentin kızı” gelmektedir⁵⁵. Kente yapmış oldukları iyilikler ve hayırseverlikten dolayı verilmiş olan bu unvanların örneklerine Lykaonia bölgesinde de rastlanmaktadır. Nitekim Yağlıbayat’tan (Savatra) ele geçmiş Savatreis meclisi ve halkının T(itus) Flavius Titinianus’u onurlandırma yazıtında adı okunamayan birisinden “kasabanın oğlu” olarak söz edilmektedir⁵⁶. Aynı şekilde Ikonium kolonisinin ve Laodikeialıların *boulesinin* muhtemelen yaptığı hayırseverliklerden dolayı kahraman oğlu Lucius Arruntius Longus Valentus’u onurlandırdığı bir yazıttan anlaşılmaktadır⁵⁷.

Anadolu’nun antik bölgelerinden birisi olan Lykaonia kentlerindeki imar faaliyetleri ve sosyal hayatın zenginleşmesinde de *euergesia* olgusu önemli bir yer tutmuştur. Öyle ki bölgede *euergesia* uygulaması ve şehir meclislerinin *euergetes* denilen hayırseverleri onurlandırdıklarını belgeleyen çok sayıda yazıt ele geçirilmiştir. Söz konusu yazıtlar, genellikle erkek bağışçıların, özellikle de şehir *magistra*larının, makam sahiplerinin ve imparatorluk başrahiplerinin çoğunlukta olduğuna dair kanıt sağlamaktadır⁵⁸. Bu yazıtlardan birisi Ikonium’un kuzeydoğusundaki Tatlıkuyu’da (Akbaş) ele geçmiş olup *euergetes* (hayırsever) Pasikrates’in oğlu Manius’un yaşlılar ve tüm bölge sakinleri tarafından onurlandırıldığını belgelemektedir⁵⁹. Giymir’den ele geçmiş bir yazıttan ise Paulus, Sosandros ve Zoillos adlı kişilerin yazıtlı steli hayırseverleri Victor’un anısına diktirdiklerinden söz edilmektedir⁶⁰. Aynı çerçevede değerlendirilebilecek bir başka yazıt da Kana’dan ele geçmiş olup yazıtta Kanalıların kendi hayırseverleri olan Pasiklaos’un oğlu Kammanios’u (ya da Karmanios) onursal mezar ve yazıtla onurlandırdıklarından söz edilmektedir⁶¹.

Kent için hayırseverlik faaliyetlerinde bulunmuş olan şahıslar arasında belli bir kamu görevi icra eden ya da emekli kişilerin varlığını gösteren Lykaonia yazıtlarına da rastlanılmaktadır. Bu türden yazıtlardan birisi Kinna’nın *territoriumu* olan Kulu’dan kopyalanmış bir mezar yazıtıdır. Yazıttan anlaşıldığına göre Aelius Eutyechius’un Menander tarafından eğitilmiş oğlu, imparatorun *procuratoru* ve hayırseveri Aurelius Aelianus onurlandırılmıştır⁶². Bir Ikonium yazıtından da M(arcus) Antoninus Longus adındaki emekli bir askerin kendi parasıyla bir kült masası, bir stoa ve bir mutfak yaptırarak Zeus Soter’e adadığı anlaşılmaktadır⁶³. Mistheia’nın *territoriumunda* Tolköyü’nün güneydoğusunda ele geçmiş bir yazıttan ise emekli *commentariensis* (askerlerin listesini oluşturan memur) Quaternius ve eşi Valeria Valeriane tarafından bir *heroon* yaptırıldıkları belgelenmektedir⁶⁴. Konya Müzesi’nde yer

⁵⁵ Pamphylia ve Pisidia kentlerinde yirmi yedi erkeğin kentin oğlu, dört kadının ise kentin kızı unvanıyla ödüllendirildikleri tespit edilmiştir. Bu konuda bkz. Adak, 2020: 55-58 Tablo 1.

⁵⁶ MAMA XI: 299 No. 343; AE, 2015: 659 No. 1609.

⁵⁷ Cronin, 1902: 122 No: 51; IGR III: 510 No. 1478.

⁵⁸ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 535.

⁵⁹ MAMA XI: 262 No. 294.

⁶⁰ AE, 2015: 658-659 No. 1606.

⁶¹ SEG 34, No. 1400.

⁶² AE, 2015: 653 No. 1592.

⁶³ RECAM IV, 8-9 No. 19; BE, 1950: 201 No. 200.

⁶⁴ Sterreer, 1888: 171-172 No. 280; IGR III: 128 No. 275.

alan benzer bir yazıttan da İkonium kolonisinin *princepsi* (en seçkini) ve *logistesesi* (hesap uzmanı) L. Calpurnius Orostes'in, hayırseverliğinden dolayı *epitropos* (kahya) olan oğlu Iulius Publius'u onurlandırdığı anlaşılmaktadır⁶⁵.

Lykaonia yazıtlarından din adamlarının *euergesia* faaliyetlerinde önemli bir rol üstlendikleri anlaşılmaktadır. Özellikle imparator kültü rahipleri *euergetes* olarak şehirlerdeki imar faaliyetlerine ve sosyal hayatın zenginleşmesine önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Bu yazıtlardan birisinde bir başrahibin vatanı Claudeikonium için bir yapı inşa ettirdiği ve İmparator Hadrianus'a ithaf ettiğiinden söz edilmektedir⁶⁶. Konya Müzesi'nin bahçesinden kopyalanmış bir yazıttan Claudeikonium kolonisinde imparator başrahibi Quintus Eburenius Maximus'un çocukları ile birlikte muhtemelen bir tiyatronun ilk oturma sıralarını kendi parasıyla yaptırdığı belgelenmiştir⁶⁷. Bir başka yazıttan ise İkonium kolonisi tarafından koloninin önde geleni ve iki adamından biri, *eirenarkhes* (polis müdürü), imparator kültü rahibi olan en cömert insan M(arcus) Ulpius Pomponius Superstes'e ithafta bulunduğu anlaşılmaktadır⁶⁸. Konya çevresinden ele geçmiş bir yazıtta İmparator Tiberius'un ikinci başrahibi Gaius Iulius Varius'un Plouton'a bir adakta bulunduğundan söz edilmektedir⁶⁹. Bu başrahip de muhtemelen yaptırmış olduğu bir eser vasıtasıyla adakta bulunmuş olmalıdır.

Muhtemelen kıtlık dönemlerinde *euergesia* faaliyetleri kentlerin sosyal hayatı bakımından daha fazla önem kazanmış olmalıdır. Zira Lykaonia'da hem erkeklerin hem de kadınların şehirlerine yiyecek bağıışı yaparak hayırsever olduklarını kanıtlamış olduklarına dair yazıtlara rastlanmıştır⁷⁰. Öyle ki gerek Lykaonia'da ve gerekse Lykaonia'ya komşu bölgelerde kıtlık dönemlerinde hayırseverlerin halka tahıl dağıttıklarına dair örnekler mevcuttur⁷¹. Bunlardan birisi, Laodikeia'nın *territoriumunda* yer alan Kurşunlu yakınlarındaki Ayasama'dan kopyalanmış bir yazıttır. Yazıttan Laodikeialıların *boule* ve *demosunun* kent için başka faydalı işler yanında *agoranomosluk* (çarşı yöneticiliği) yapan, kıtlık durumunda kent hazinesine dokunmadan iki kez kendi parasıyla buğday satın alıp halkın yararına dağıtan Ploution oğlu Basson'u onurlandırdığı anlaşılmaktadır⁷².

⁶⁵ Cronin, 1902: 122-123 No. 53; IGR III: 125 No. 264.

⁶⁶ SEG XXXIV: 374 No. 1338.

⁶⁷ Cronin, 1902: 123 No. 55; Mendel, 1902: 211 No. 2.

⁶⁸ Wiegand, 1905: 324 No. 2.

⁶⁹ Cronin, 1902: 119 No. 45; IGR III: 509, No. 1473.

⁷⁰ Zimmermann, 2016: 464.

⁷¹ Zengibar Kalesi'nden (Isaura) bir onurlandırma yazıtından (Swoboda vd., 1935: 76 No. 154) adı bilinmeyen bir hayırseverin kendi mal varlığından 1300 insana erzak temin ettiği anlaşılmaktadır (Kurt, 2016: 73 dn. 41; Kurt, 2018: 140-141). Kıtlık yıllarında kente tahıl bağışlayan zengin kişiler arasında kadın hayırseverlere de rastlanılmaktadır. Lykaonia komşu bölgeler olan Phrygia ve Pisidia sınırında ele geçmiş ve kocası Ariston ile birlikte şehre tahıl bağışlayan Ammia Tata'nın onurlandırıldığı iki yazıt bu konuda verilebilecek örneklerdir (Ramsay, 1895: 333 No. 146-147). Ayrıca Ammia Tata yaptığı hayırlardan dolayı "kent kızını" unvanını almıştır. Bu konuda bir başka örneği Pisidia'daki Termessus'ta bulunan bir başka yazıt oluşturmaktadır. Yazıttan tahıl kıtlığı çekilen dönemde kentin yoksullarına yiyecek dağıttığı için Atalante adında birisinin onurlandırıldığı anlaşılmaktadır (TAM III: 1 no. 4). Bu konularda bkz. Breytenbach – Zimmermann, 2018: 535-536; Bekker-Nielsen, 2020: 30.

⁷² Calder, 1910: 235 No. 4; MAMA VII: 2-3 No. 11.

Uygulanış şekli ve amacı farklı olmakla beraber⁷³ pagan dönemde olduğu gibi Erken Hristiyanlık Dönemi yazıtları da bölgede hayırseverlik faaliyetlerinin yapıldığına dair kanıtlar sunmaktadırlar. Lykaonia'da bu dönem yazıtları üzerinde yapılan çalışmalar, yoksullara gösterilen ilginin MS 3. ve 4. yüzyıllarda önemini arttığını göstermiştir. Bu durum ise MS 370 yıllarında Phrygia'da yaşanan kıtlığın sebep olduğu göçlerden Lykaonia bölgesinin de etkilenmiş olması ve dolayısıyla yoksul ve bakıma muhtaç insanların sayısının artmasıyla açıklanmaktadır⁷⁴.

Söz konusu dönemde Lykaonia'daki *euergesia* faaliyetlerinde din adamlarının etkin rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Kurumsal yapılar olan kiliselerin denetiminden sorumlu piskoposlar, aynı zamanda kilise kaynaklarının toplumdaki ihtiyaç sahibi insanlara dağıtımını organize ediyorlardı. Bu durum ise doğal olarak onların *euergesia* faaliyetlerinde ön planda yer almalarını beraberinde getirmekteydi⁷⁵. Genellikle büyük topluluklarda bağışların dağıtımını *oikonomos*ların yardımıyla piskoposların ve *deacon*ların (başrahip) sorumluluğunda iken, piskoposlukların bulunmadığı daha küçük yerlerde bu görevin papazlar tarafından üstlenildiği anlaşılmıştır⁷⁶. Lykaonia bölgesinde Hristiyanlık dönemi *euergetes*lerinden birisi Koussealı M(arcus) Iulius Eugenios'tur. Eugenios Laodikeia kenti *episkopos*u iken bütün *ekklesia*yı (meclis toplantı yeri) baştan inşa etmiş, onun etrafındaki her şeyi, yani hem *stoa*'ların hem dört sıra sütunlu salonun hem resim atölyelerinin hem mozaiklerin hem sarnıcın hem de giriş kapısının bütün taş işçilikleriyle ve genel muhtevasıyla beraber düzenini yaptırmış ve insanların yaşamı için bırakmıştır⁷⁷.

Lykaonia'da, Hristiyan toplulukları tarafından organize edilen yoksullara yönelik hayırseverlik faaliyetleri yanında, erkek ve kadın olmak üzere çok sayıda bireysel olarak hayırseverliğiyle tanınan Hristiyanların varlığı da belgelenmektedir. Bireysel olarak hayırseverlik faaliyetlerinde bulunan kişilerin sayılarının artışında İkonionlu Amphiloichius gibi yerel piskoposların

⁷³ Pagan dönemi hayırseverliğinde gıda bağışlarının tüm kent halkına yapılıp daha çok onur ve prestij elde etme amaçlanırken, Hristiyanlık Döneminde özellikle yoksul ve muhtaçların bakımına odaklanıldığı anlaşılmaktadır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Breytenbach – Zimmermann, 2018: 536; Zimmermann, 2016: 464; Marek, 2020: 140.

⁷⁴ Zimmermann, 2016: 465.

⁷⁵ Garsney – Whittaker, 2008: 332.

⁷⁶ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 544.

⁷⁷ MAMA I: 89 No. 170. Yazıtın Çevirisi: “*Kyriilos Celer'in oğlu, boule üyesi, Pisidia'daki karargahda askeri hizmette bulunan, senator Gaius Nestorinos'un kızı Flavia Iulia Flaviana ile evli, övgüye değer bir şekilde askerlik yapan ve bu arada, Maximinus zamanında Hristiyanların kurban edileceği ve askerlik hizmetinden serbest kalmayacakları emri çıkarıldığında, Diogenes vali olduğunda çok fazla işkenceye maruz kalan(ben) Koussealı M(arcus) Iulius Eugenios, Hristiyanlara sadakatimi korumak üzere askerlikten ayrılmak için acele ederek Laodikeia kentinde kısa bir süre vakit geçirdim ve mutlak güç sahibi olan Tanrı'nın isteğiyle episkopos oldum ve episkoposluğu tam yirmi beş yıl bütün şerefimle idare ettim ve bütün ekklesia'yı (meclis toplantı yeri) temelinden yeniden inşa ettim ve onun etrafındaki her şeyi, yani hem stoa'ların hem dört sıra sütunlu salonun hem resim atölyelerinin hem mozaiklerin hem sarnıcın hem de giriş kapısının bütün taş işçilikleriyle ve genel muhtevasıyla beraber düzenini yaptırđım ve insanların yaşamı için bıraktım; kendim için de bu (lahit) platformlarını ve yukarıda bahsedilen, ekklesia'nın ve soyumun düzeni için yaptırmış olduğum şeylerin yazılı olduğđu bu mezarı yaptırdım”.*

yaptıklarının karşılığını öbür dünyada ödül olarak alacaklarına dair öğütlerinin ve dini metinlerde Hristiyanların yoksullara yardım etme yükümlülüğüne vurgu yapılmasının etkili olmuş olabileceği değerlendirilmektedir⁷⁸. Bu bağlamda Lykaonia'da yoksullara yapmış oldukları yardımlardan dolayı bazı Hristiyanların açıkça övüldüğü ya da kendilerini övdükleri yazıt örneklerine rastlanmıştır⁷⁹. Bunlardan birisi Başhüyük'ten kopyalanmış bir yazıtta geçen Eugenius adındaki rahiptir. Söz konusu yazıtta zenginliği, asaleti ve cesaretiyle tanınan Eugenius, hayatı boyunca fakirlerin yanında olduğundan köy sakinleri arasında göze çarpan birisi olmakla övülmektedir⁸⁰. Ayrıca yazıttan Eugenius'un bu özelliklerinden dolayı tanınırlığının içerisinde yaşadığı toplulukla sınırlı olmadığı, daha uzaklarda da tanındığı anlaşılmaktadır⁸¹. Benzer şekilde Aydoğmuş (Dorla) yakınlarındaki Yenisu'dan ele geçmiş bir yazıttan da bir rahibin dulların, yetimlerin ve talihsiz yabancıların yardımcısı olarak övüldüğü belgelenmiştir⁸². Bu yazıtın içeriğinden her ne kadar dul kadınların bakımından buradaki yerel topluluğun sorumlu olduğu ve bunun için yapılan harcamaların topluluğun ortak varlıklarından karşılanmış olduğu sonucu çıkartılmış olsa da⁸³, çok büyük ihtimalle bu rahip de gelirinin bir kısmıyla yoksullara yardımda bulunmuştur⁸⁴. Son olarak Dineksaraylı bir *deacon* (başrahip) olan Nestor da dul kadınlara yardımı nedeniyle bir önceki rahibi anlatan sözlere benzer sözlerle övülmektedir⁸⁵. Burada Nestor'un kız kardeşi Mammeis'in orada *oikonomos* (kahya) olarak görev yaptığı ve erkek kardeşi gibi ihtiyaç sahiplerine bağışların dağıtımdan sorumlu olduğu anlaşılmaktadır⁸⁶.

Hellenistik Dönem ile birlikte kadınların kamudaki varlıkları sadece dini alanlarla sınırlı kalmayıp sosyal ve ekonomik alanlarda da kendisini göstermiştir⁸⁷. Bu da kadınların özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde *euergesia* faaliyetlerinde etkin rol üstlenmelerini beraberinde getirmiştir. Zira söz konusu dönemde Anadolu'da içinde yaşadıkları toplumun yararına sorumluluk alan, sosyal hayatta önemli roller üstlenmiş, aynı zamanda dini veya sivil kamusal görevler icra eden kadınların varlığı belgelenmiştir. Bu varlıklı kadınlar toplum yararına üstlenmiş oldukları bu sorumluluklardan ve yapmış oldukları hayırseverliklerden dolayı onurlandırılmışlardır⁸⁸. Anadolu'nun antik bölgelerinden birisi olan Lykaonia'da da kadın hayırseverlerin varlığını gösteren yazıtlara rastlanmıştır. MS 4. yüzyıla tarihlendirilen ve söz konusu yazıtlara en iyi örnek teşkil edecek iki yazıt Gdanmaa'dan ele geçmiştir. Bu yazıtlar sayesinde üst sınıftan ve varlıklı

⁷⁸ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 540-541.

⁷⁹ Zimmermann, 2016: 465.

⁸⁰ Calder, 1923: 76-81 No: 4; Grégoire, 1924: 699-701; ICG: No. 52.

⁸¹ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 540-541.

⁸² Ramsay, 1905: 167 No. 40; Ramsay, 1908: 352-360; MAMA VIII: 38 No. 121; Laminger-Pascher, 1992: 201-202 No. 336; ICG: 791.

⁸³ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 541-542.

⁸⁴ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 541.

⁸⁵ Ramsay, 1905: 169 No. 41; Ramsay, 1908: 360-368 No. 5; Buckler vd., 1924: 54-58 No. 57; MAMA VIII: 23 No. 132; Laminger-Pascher, 1992: 120-121 No. 306; ICG: 762.

⁸⁶ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 542.

⁸⁷ Çiçek, 2019: 30.

⁸⁸ Migeotte, 1997: 252.

kadınların yoksulların bakımına bizzat katıldıkları belgelenmektedir⁸⁹. Yazıtlardan birisini sahip olduğu toprak ve hayvan sürüleri sayesinde büyük servetlere sahip olan Zeno, kendisi ve karısı Aurelia None adına yazdırtmıştır⁹⁰. Yazıtta Zeno karısını yoksulları besleyen ve bu özelliğiyle çok uzaklarda bile tanınan birisi olarak övmektedir⁹¹. Yine Gdanmaa'dan ele geçmiş bir başka yazıt⁹² ise varlıklı bir aileye mensup olup servetini fakirlerin yararına kullanarak onları doyuran Glycera adında bir başka kadının varlığını belgelemektedir⁹³. Bu yazıtlarda geçen Aurelia None ve Glycera gibi gerek kendilerinin ve gerekse kocalarının mallarını yoksul insanlar için harcayarak hayırseverlik faaliyetlerinde bulunan kadınlar muhtemelen bunlarla da sınırlı değildir. Yine bölge yazıtlarından Lykaonia'da yoksulların bakım işleriyle uğraşan meslek sahibi kadınların varlığını da belgelemektedir. Doktor olan Aurelius Gaius tarafından bir çok hastayı tedavi eden eşi doktor Augusta için yaptırılmış olan mezara ait Gdanmaa yazıtı⁹⁴ bu konuda en somut örneği teşkil etmektedir⁹⁵. Bu hayırsever kadınların toplumdaki fakir insanlara yardım etmek suretiyle sosyal hayatın zenginleşmesine katkı sağlamayı amaçlamaları yanında, yaşadıkları toplumdaki nüfuzlarını artırmak gibi bir amaçları olduğu da değerlendirilmektedir⁹⁶.

Sonuç

Lykaonia bölgesi yazıtlarından kentlerin ileri gelenlerinin ve özellikle de imparator kültü rahiplerinin *euergetes* olarak şehirlerdeki imar faaliyetlerine ve sosyal hayatın zenginleşmesine önemli ölçüde katkıda bulunmuş oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte muhtemelen kıtlık dönemlerinde *euergesia* faaliyetleri kentlerin sosyal hayatı bakımından daha fazla önem kazanmış olmalıdır. Öyle ki gerek Lykaonia'da ve gerekse Lykaonia'ya komşu bölgelerde kıtlık dönemlerinde hayırseverlerin halka tahıl dağıttıklarına dair örnekler mevcuttur. Ayrıca MÖ 4. yüzyılda yaşanan kıtlıklarla bağlantılı olarak hayırseverlik faaliyetlerinde bir artışın olduğu da anlaşılmaktadır.

Yine yazıtların içeriğinden hem Roma imparatorlarının hem de yakınlarının bütün imparatorlukta olduğu gibi Lykaonia'da da kentlerin imarına katkıda buldukları anlaşılmaktadır. Lykaonia bölgesindeki imar faaliyetlerinde *euergesia* olgusunun önemli bir yere sahip olduğu şehir meclislerinin *euergetes* denilen hayırseverleri onurlandırdıklarını belgelemektedir.

⁸⁹ Zimmermann, 2016: 465; Breytenbach – Zimmermann, 2018: 449.

⁹⁰ MAMA VII: XXIII; MAMA XI: 195-196 No. 206; ICG: 81 (<http://repository.edition-topoi.org/collection/ICG/object/81> Erişim Tarihi: 29.12. 2023)

⁹¹ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 542.

⁹² MAMA XI: 197-198 No. 208; ICG: 1498 (<http://repository.edition-topoi.org/collection/ICG/object/92> Erişim Tarihi: 29.12.2023); Breytenbach – Zimmermann, 2018: 543.

⁹³ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 543.

⁹⁴ MAMA VII: 119 No. 566; ICG: 76 (<http://repository.edition-topoi.org/collection/ICG/object/76>) ; Samama, 2003: 36 No. 342; Breytenbach – Zimmermann, 2018: 543.

⁹⁵ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 544.

⁹⁶ Breytenbach – Zimmermann, 2018: 544.

Öte yandan bölgede ele geçmiş çok sayıda yazıt sayesinde gerek pagan dönemde ve gerekse Erken Hristiyanlık Dönemi'nde erkek ya da kadın hayırseverlerin varlığı kanıtlanmıştır. Öyle anlaşılıyor ki *euergetes* denilen bu hayırseverler kentin vatandaşlarının refah seviyesini yükseltmek için bağışta bulunmuşlar, masraflarını kendileri karşılamak suretiyle yapılar inşa ettirmişlerdir. Lykaonia'da Romalılaştırma olgusu ile birlikte kentlerin imarında ve sosyal hayatın gelişiminde *euergesia* olgusunun ve *euergetes*lerin önemli bir role sahip oldukları görülmektedir. Gerek imparatorluk kültür rahiplerinin ve gerekse Roma yöneticilerinin bu konudaki faaliyetleri yanında kentlerin ileri gelenleri kentler için *euergetes* olarak hayırseverlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Lykaonia'da sadece erkeklerin değil, kadınların da bireysel olarak yoksullara yardım etmek suretiyle *euergesia* faaliyetleri içerisinde yer aldıkları da birçok yazıt tarafından kanıtlanmaktadır.

Kaynakça

- ADAK, M., 2020. "Pamhylia ve Pisidia Kent Eşrafı ve Resmi Unvanları", *Tarih Boyunca Anadolu'da Hayırseverlik*, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı, Editörler, Ağuz Tekin, Christoper H. Roosevelt, Engin Akyürek, İstanbul, 47-72.
- AE, 2015. *L'Année épigraphique*, 2012, Année 2012, 563-709.
- AKDOĞU ARCA, E. N., 2001. *Antikçağ Lykia Ve Pamphylia Kentlerinde Euergesia*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- AŞKIN, E. – KURT, M., 2019. "Sidemaria Antik Kenti Üzerine Gözlemler", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), ss. 1-14.
- BALLANCE, M., 1957. "The Site of Derbe: A New Inscription", *Anatolian Studies*, 7, ss. 147-151.
- BALLANCE, M., 1958. "Roman Roads in Lycaonia", *Anatolian Studies*, Vol. 8, s. 223-234.
- BE *Bulletin Epigraphie*.
- BEKAROĞLU, M., 2017. *MÖ I. Yüzyıl Başından Hadrianus Dönemi Sonuna Roma'nın Anadolu'da Uyguladığı Yerleşim Politikası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- BEKKER-NIELSEN, T., 2020. "Roma Dönemi Anadolu Kentlerinde Hayırseverlik", *Tarih Boyunca Anadolu'da Hayırseverlik*, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı, Editörler, Ağuz Tekin, Christoper H. Roosevelt, Engin Akyürek, İstanbul, 29-38.
- BELKE, K. – RESTLE, M., 1984. *Galatien und Lykaonien*, Tabula Imperii Byzantini 4, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.

- BREYTENBACH, C. – ZIMMERMANN, C., 2018. *Early Christiniaty in Lycaonia and Adjacent Areas: From Paul to Amphilochius of Iconium*, Early Christianity in Asia Minor, Brill, Leiden/Boston.
- BROWN, P., 2002. *Powerty And Leadership In The Later Roman Empire*, University Press of New England, Honover/London.
- BRU, H., 2017. *La Phrygie Parorée et la Pisidie septentrionale aux époques hellénistique et romaine: Géographie historique et sociologie culturelle*, Brill, Leiden.
- BUCKLER, W. H. – CALDER, W. M. – COX, C. W. M., 1924. "I.—Monuments from Iconium, Lycaonia and Isauria", *The Journal of Roman Studies*, 14, ss. 24-84.
- CALDER, W. M., 1910. "A Journey round the Proseilemmene", *Klio*, 10, ss. 232-242.
- CALDER, W. M., 1923. "The Epigraphy Of The Anatolian Heresies", *Anatolian Studies Presented To Sir William Mitchell Ramsay*, Eds. W. H. Buckler, W. M. Calder, Manchester, ss. 59-92.
- CALLANDER, T., 1906. "Explorations In Lycaonia And Isauria, 1904", *Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire*, Ed. W. M. Ramsay, Aberden, ss. 157-180.
- CHANIOTIS, A., 2020. "Aphrodisiaslı Hayırseverler ve Hayırseverliğin Toplumsal-Kültürel Sınırları", *Tarih Boyunca Anadolu'da Hayırseverlik*, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı, Editörler, Ağuz Tekin, Christoper H. Roosevelt, Engin Akyürek, İstanbul, 111-120.
- CRONIN, H. S., 1902. "'First Report of a Journey in Pisidia, Lycaonia, and Pamphylia. Part I.", *The Journal of Hellenic Studies*, 22, s. 94-125.
- CRONIN, H. S., 1904. "First Report of a Journey in Pisidia, Lycaonia, and Pamphylia, III", *The Journal of Hellenic Studies*, 24, s. 113-124.
- CIG *Corpus Inscriptionum Graecarum*, Volumen Tertium, Ed. Ioannes Franzius, Berolini, 1853.
- CIL III *Inscriptiones Asiae Provinciarvm Evropae Graecarvm Illyrici Latinae*, Ed. Theodorvs Momsen, Berolini Apvd Georgivm Reimervm, 1873.
- ÇİÇEK, N. M., *Arkeolojik Buluntular ve Epigrafik Belgeler Işığında Roma İmparatorluk Döneminde Pamphylia'nın Önde Gelen Kadınları*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- FRENCH, D. H., 1981. "Milestones of Pontus, Galatia, Phrygia and Lycia", *Zeitschriften für Papyrologie und Epigrafik*, 43, s. 139-174.
- FRENCH, D. H., 1984. "The Site of Dalisandos", *Epigraphica Anatolica*, 4, ss. 85-96.

- FRENCH, D. H., 2012. *Roman Roads & Miltestones Of Asia Minor, Vol.3 Milestones Fasc. 3.2 Galatia*, British Institute at Ankara, Electronic Monograph 2, Ankara.
- GARNSEY, P. – WHITTAKER, C. R., 2008. “Trade, industry and the urban economy”, *The Cambridge Ancient History*, XIII, The Late Empire, A.D. 337-425, Eds. Averil Cameron, Peter Garnsey, Cambridge Histories Online, Cambridge, ss. 312-337.
- GRÉGOIRE, H., 1924. “Épigraphie Chrétienne”, *Byzantion*, 1, ss. 695-716.
- HALL, A. S., 1959. “The Site of Misthia”, *Anatolian Studies*, 9, ss. 119-124.
- HALL, A. S., 1968. “Notes and Inscriptions from Eastern Pisidia”, *Anatolian Studies*, 18, ss. 57-92.
- HEAD, B. V., 1911. *Historia Numorum A Manual of Greek Numismatics*, At The Clarendon Press, Oxford.
- HILL, G. F., 1900. *Catalogue of The Greek Coins of Lycaonia, Isauria and Cilicia*, Trustess of The British Museum, London.
- HORNBLOWER, S. – SPAWFORTH, A., 1999. *The Oxford Classical Dictionary*, Third Edition, Oxford University Pres, Oxford.
- ICG *Inscriptianae Christianae Graecae* (<http://repository.edition-topoi.org/collection/ICG/search> Erişim Tarihi: 29.12.2023)
- IGR III *Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes avtoritate et impensis Adademiae inscriptionvm et litterarvm humaniorvm collectae ed editae*, Paris, 1906.
- JONES, A. H. M., 1971. *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, At The Clarendon Press, Oxford.
- KAYA, M. A., 2011. *Anadolu’da Galatlar ve Galatya Tarihi*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- KOKKINIA, C., 2020. “Roma Döneminde Küçük Asya’da Büyük Yazıt Grupları ve Euergetizm”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Hayırseverlik*, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı, Editörler, Ağuz Tekin, Christoper H. Roosevelt, Engin Akyürek, İstanbul, 39-46.
- KURT, M., 2016. “Yazıtlar Işığında Zengibar Kalesi’nde (Isaura) Roma Dönemi İmar Faaliyetleri ve Euergesia”, *Uluslar arası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (06-08 Mayıs 2016) Bildiri Kitabı*, Editörler: Prof. Dr. Hasan BAHAR, Yrd. Doç. Dr. Hakan KUYUMCU, Yrd. Doç. Dr. Çağatay BENHÜR, Dr. Hatice Gül KÜÇÜKBECİ, Arş. Gör. Murat TURGUT, Arş. Gör. Fatih Numan KÜÇÜKBALLI, Konya, ss. 65-86.
- KURT, M., 2018. “Antik Lykaonia’da Tarımsal Üretim ve Malikâneeler”, *Anadolu’nun Eskiçağlarında İktisadi Ve Zirai Hayat*, Editörler: L. Gürkan GÖKÇEK, Ercüment YILDIRIM, Okay PEKŞEN, İstanbul, ss. 597-637.

- KURT, M., 2020. "Roma'nın Anadolu'daki Düzenlemeleri Çerçevesinde Lykaonia'nın Siyasal ve İdari Yapısı", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 65, ss. 142-160.
- KURT, M., 2023. "Roma Döneminde Konya Havzası: Lykaonia Bölgesinin Roma Dönemi Yerleşimleri", *Konya İli ve İlçelerinin Tarihi Süreç Çerçevesinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği I*, Editörler: Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ, Prof. Dr. Koray ÖZCAN, Prof. Dr. Caner ARABACI, T. C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Yayınları, İstanbul, ss. 73-81.
- LAMINGER-PASCHER, G., 1992. *Die Kaizerzeitlichen Inscriften Lykaoniens I*, Vienna.
- MAGIE, D., 1950. *Roman Rule in Asia Minor to the end of the Third Century After Christ*, I-II, Princeton University Press, Princeton-New Jersey.
- MAMA I *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, Vol. I, Ed. W. M. Calder, London, 1928.
- MAMA VII *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, Vol. VII Monuments From Eastern Phrygia, Ed. William M. Calder, Manchester, 1956.
- MAMA VIII *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, Vol. VII Monuments From Lycaonia, The Pisidio-Phrygian Borderland, Aphrodisias, Manchester, 1962.
- MAMA XI *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, Vol. XI Monuments From Phrygia And Lykaonia, Ed. P. Thonemann, London, 2013.
- MAREK, C., 2020. "Küçük Asya'da Hayırseverlik ve Erken Hristiyanlık", *Tarih Boyunca Anadolu'da Hayırseverlik*, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı, Editörler, Ağuz Tekin, Christoper H. Roosevelt, Engin Akyürek, İstanbul, 135-140.
- MENDEL, G., 1902. "Le Musée de Konia", *Bulletin de Correspondance Hellenique*, 26, ss. 209-246.
- MIGEOTTE, L., 1997. "L'évergétisme des citoyens aux périodes classique et hellénistique", *Actes Xe Congrès international d'épigraphie grecque et Latine*. Éd. M. Christol et O. Masson, Nîmes, 4-9 octobre 1992, Paris, 247-260.
- MITCHELL, S., 1993. *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Volume I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule*, Clarendon Press, Oxford.
- ÖZDİZBAY, A., 2020. "Perge'nin İtaliye Kökenli Hayırseverleri ve Kent Gelişimine Katkıları", *Tarih Boyunca Anadolu'da Hayırseverlik*, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı, Editörler, Ağuz Tekin, Christoper H. Roosevelt, Engin Akyürek, İstanbul, 83-96.

- RAMSAY, W. M., 1888. "Laodiceia Combusta and Sinethandos", *Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archaeologischen Instituts Athenische Abtheilung*, Athen, ss. 233-272.
- RAMSAY, W. M., 1895. *The Cities And Bishoprics Of Phrygia From The Earliest Times To The Turkish Conquest, Vol. I, The Lycos Valley And South-Western Phrygia*, At The Clarendon Press, Oxford.
- RAMSAY, W. M., 1901. "Note sur le sarcophage d'Ambar-Arasi", *Revue des Études*, ¾, s. 358.
- RAMSAY, W. M., 1905. "Topography and Epigraphy of Nova Isaura", *The Journal of Hellenic Studies*, 25, ss. 163-180.
- RAMSAY, W. M., 1908. *Luke The Physician And Other Studies In The History Of Religion*, Hodder And Stoughton, New York, ss. 352-360.
- RECAM IV B. H. McLean, *Greek And Latin Inscriptions In The Konya Archaeological Museum*, The British Institute Of Archaeology At Ankara Monography 29, Ankara 2002.
- ROUECHÉ, C. M., 1997. "Benefactors in the late Roman period: the eastern empire", *Actes du Xe Congrès International d'Épigraphie Grecque et Latine*, Ed. Michel Christol, Olivier Masson, Paris, ss. 353-368.
- RUGE, W., 1927. "Lykaonia", *Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, XIII/2, ss. 2253-2265.
- SAMAMA, É., 2003. *Les médecins dans le monde grec. Sources épigraphiques sur la naissance d'un corps médical*, Droz, Genève.
- SAYAR, M. H., 2019. "The Ancient Roads of Lykaonia", *9. Uluslar arası Anamed Yıllık Sempozyumu, Kavşaklar Prehistorik Ça'dan Bizans Dönemine Konya Ovası*, Ege Yayınları, İstanbul.
- SAYAR, M. H., 2020. "Ovalık Kilikia Şehirlerinde Yerel Bağışçılar ve Hayırseverlik (MÖ 1. Yüzyıl ile MS 2. Yüzyıl)", *Tarih Boyunca Anadolu'da Hayırseverlik*, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı, Editörler, Ağuz Tekin, Christopher H. Roosevelt, Engin Akyürek, İstanbul, 73-82.
- SEG XXXIV *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Eds. H. W. Pleket – R. S. Stroud, Amsterdam, 1987.
- STERRETT, J. R. S., 1888. *The Wolfe Expedition to Asia Minor*, Damrell and Upham, Boston.
- TAM III.1 *Tituli Asiae Minoris, III. Tituli Pisidiae linguis Graeca et Latina conscripti, 1. Tituli Termessi et agri Termessensis*, Ed. R. Heberdey, Vienna.
- TEKOĞLU, R. – KORKUT, T., 2020. "Tlos Antik Kenti Euergesia Etkinlikleri", *Tarih Boyunca Anadolu'da Hayırseverlik*, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı, Editörler, Ağuz Tekin, Christopher H. Roosevelt, Engin Akyürek, İstanbul, 97-110.

- ÜNVER, G., 2012. *Yazıtlar Işığında Yurtttaşların Karia Kentlerinde Kent İmarına Katımları (MÖ I.-MS III. Yüzyıl*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya.
- ÜNVER, G., 2019. “Karia Kentlerinde Özel Şahısların Kent İmarına Yönelik Bağışları”, *Cedrus*, VII, ss. 511-543.
- ÜRETEN, H., 2016. *Tralleis Augustus Neokratı*, Hel Yayınları, Ankara.
- VON AULOCK, H., 1976. *Münzen und Städte Lykaoniens*, E. Wasmuth, Tübingen.
- WIEGANG, Th., 1905. “Inscripfen Aus Klenasien.”, *Mitteilungen Des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts Athenische Abteilung*, XXX, Athen, ss. 323-330.
- ZUIDERHOEK, A., 2005. “The Icing on the Cake. Benefactors, Economics, and Public Building in Roman asia Minor”, *Patterns in the Economy of Roman Asia Minor*, Eds. S. Mitchell, C. Katsari, Swansea, 167-186.
- ZIMMERMANN, C., 2016. “Christinnen in Lykaonien”, *Early Christianity*, 6, ss. 445-487.